

Marcin Bielski
KRONIKA POLSKA

od czasów najdawniejszych do śmierci
Bolesława Krzywoustego

Armoryka

Marcin Bielski
KRONIKA POLSKA
od czasów najdawniejszych
do śmierci Bolesława Krzywoustego

Marcin Bielski

KRONIKA POLSKA

**od czasów najdawniejszych
do śmierci Bolesława Krzywoustego**

**Armoryka
Sandomierz 2017**

Seria: BIBLIOTEKA TRADYCJI SŁOWIAŃSKIEJ Nr 45

Redaktor serii: Andrzej Sarwa

Projekt okładki: Juliusz Susak

**Tekst: reprint wydania Kazimierza Józefa Turowskiego
Nakład i druk Karola Pollaka
Sanok 1856**

Copyright © 2017 by Wydawnictwo „Armoryka”

**Wydawnictwo ARMORYKA
ul. Krucza 16
27-600 Sandomierz
<http://www.armoryka.pl/>**

ISBN 978-83-8064-204-1

KRONIKA POLSKA

MARCINA BIELSKIEGO

Królestwo polskie zasiadło w Europie, trzeciej części świata, w krainie Sauromacyj, od Assarmota, syna Jektanowego, albo raczej od ludzi z jaszczurczemi oczoma, tak rzeczonej, albowiem sauros jaszczurka, a omma oko, z greckiego na polskie się wykłada; zkąd się znaczy, że to ludzie bywali wszystkiemu światu zawżdy straszni. Jakoż i pismo ś. powiada, że od północy na wszystek świat ucisk i wszystko złe na ludzi przyjdzie i także się działo. Tatarowie wszystką Azyę przechodzili, wielkie króle porażali, drugie pozabijali, także i żony ich. A tu zasię z naszych krain Goty, Wandali, Alani, Rusy, Bulgary, Huni wszystką Europę zwojowali i gdzie się im podobało zosiadali, jako: Wandali w Afryce, Goty w Hiszpaniej, Huni w Panoniej, nuż drudzy indziej tak, aż się im żaden nie mógł oprzeć oprócz tylko tego, co się sami porażali, jako Atyla z Goty we Francyej u Tolosy. Pisał to Owidyusz poeta jeszcze przed bożem narodzeniem za jeden dziw do Włoch (bo tu był zaslan, gdzie dziś Oczaków, albo Biłagród, nad pontskim morzem; jakoż jeszcze tam dziś jest Owidowo jezioro od niego nazwane, w którym utonął i grób jego nad tem jeziorem) iż są tacy ludzie Sauromatae okrutni, co się ani boga ani rzymskiej mocy boją, a są tak śmiałego serca, że po le-dzie przez Dunaj z wielkimi ufcy jeżdżą, i tak grubego życia, że krew końską z mlekiem pospołu zmieszana piją,

i wiele innych rzeczy o nich pisze. Zkąd się znaczy, że nad ten naród a Scyty nie miał świat nigdy waleczniejszych ludzi, co nie bez przyczyny; gdyż krainy północne są zimne, a w zimnie będąc człowiek jest czerstwiejszy i zdrowszy niż w cieple przeto, iż pory, które są w ciele człowieczem, zawżdy zawarte w nim bywają. W ciepłych zasię krainach ludzie są z otworzystemi pory, przeto są mdli i nie tak mocni. Ztądże tym naszym ludziom żadna nędza ani zimno na wojnach szkodzić nie mogły i dziś nie szkodzą. Ale inni narodowie, którzy są z ciepłych krain, zwłaszcza na południe, nie są tak trwali, bo się mór prędko między nie zawrze, gdyż mają pory otworzone w sobie, któremi wnet wilgości z ziemi nabieże. A to pory zowiemy dziurki subtelne, których człowiek nie dojrzy w ciele człowieczem, a z nich włosy wyrastają. Przetoż tedy, chocia Rzymianie wszystek świat posiadli, samych Sarmatów a Scytów nigdy *posieść nie mogli; a nawet moc i sława rzymska przez te ludzkie sarmackie, zwłaszcza Wandality i Goty, upadła tak, iż których nie przełomali ani Kartagińczykowie ani Persowie ani Galli albo Francy, przez one zginęli i swej siły pozbyli. Są też i drudzy, co od Askenesa, syna Gomerowego a wnuka Noego, Sarmacyą tak bydź nazwaną rozumieją. A drudzy nas Sarmatami od wodza wysokości, z hebrajskiego, wywodzą. Wszakże zkądbykolwiek to imie było, tedy to jawna i jasna rzecz jest, żechmy są Sarmatae wławni i przeto, cokolwiek o Sarmatach pisano, to się słusznie ma rozumieć o przodkach naszych.

Jest też i druga Sarmacya azyjska, w której Moskwa po wielkiej części, a część Tatarowie mieszkają; dzieli ją rzeka Tanais albo Don od Sarmacyej europejskiej, a idzie na wschód słońca aż ku Scytom, na południe ma góry kaukazyjskie, Kolchi i część morza pontskiego i

kaspjskiego, na północy morze ocean wielki, który zowią scytyjski. Jakoż drudzy tę Sarmacyą azyjską *indifferenter* Scytyą azyjską zwali, nawet i tę naszą Scytyą europejską, jako Bonfinus pisząc węgierską kronikę i inszy.

Naszej zasię Sarmacyej europejskiej granice te były według geografów dawnych: od zachodu Wisła, od południa góry Bieściady, od północy morze wenedyckie ocean wielki, które też zwane sarmackiem, od wschodu Tanaïs albo Don rzeka. Lecz teraz granice królestwa polskiego te są: od wschoda słońca Niepr, od południa Wołoszy i Węgrzy, od zachodu Szlązko i ziemia margrabska, od północy morze wenedyckie ocean wielki.

Jest tedy wszystkiego wzdłuż około 250 mil; bo się go narachuje 17 bez mała stopniów, poczynawszy od 44. stopnia (a to według Ptolomeusza i Kopernika, którzy Kraków kładą na 45. stopniu) aż ku stopniu 61. Wszereż zasię nad 200 mil; albowiem idąc od Pokucia i Wołoch, gdzie elewacya nieba jest na 48. stopniu, aż ku morzu inflantakiemu, gdzie elewacya nieba jest na 62. stopniu, najdzie się go 14 stopniów; a każdy stopień uczyni mil naszych 15, co zrachowawszy nad 200 mil będzie go wszereż.

Starzy geografowie rozmaite też ludzie przedtem kładli w tej naszej Sarmacyej, których dzisiaj szczeru niemasz, a jeśli są, tedy je inaczej zowią, jako naprzód Henedy nasze, którzy od Henetów azyjskich bez wątpienia poszli a mieszkali około Wisły ku morzu wszędzie; po nich Gitony, a ci jedno byli z Getany albo z Gotami; więc Finy, Swewy, Burgundy, Awary, Ombrones, Burgi, Arsyotae, Sabocy, Pieczyngi, Biessy, gdzie dziś Podgórze i podobno Biecz od nich nazwan. Drugiem pasmem ciągnęli się Tyrangitae, a to byli Getae, co nad Niestrem mieszkali, za nimi Tagry, Bastarnae, Galindi, Sudini, Iglionnes, gdzie dziś Litwa zastąpiła; a nad morzem Ossy, Boruscy,

Veltae, gdzie dziś Prusowie i Infantowie. Nuż pasmem trzeciem kładzie je Ptolomeusz od morza począwszy, jako: Karbomy, Careoty, Agatirsy, Aorsy, Pagaryty, Sawary, Aciby, Narci, Vibiony, Idry, Sturmy, Alany i Roksolany, jakoby Ruś i Alany, które kładzie nad jeziorem meockiem tam, gdzie Tanais w jezioro wpada. Po nich Gariony, Sargaty, Hamaxoby, którzy domów żadnych nie mieli, tylko co się na kolasach wozili, jako dziś Tatarowie czynią. Nuż Jaćwingi, Amadoki albo Moaki, jakoż Moskwa tam dziś wszędzie zastąpiła. Niżej Nawary, Chumy, Tauroscyty, gdzie dziś Tauryką zowią, Przekopscy Tatarowie tam mieszkają, Połowce, ostatki Gotów, ztamtąd wypędziwszy.

Kładli też tu góry geografowie starzy hiperborejskie, ryfejskie, amadockie, wenedyckie, których wszystkich nie masz tak znacznych, oprócz tych ku Węgrom—Tatr, Modrej, góry Krepaku i innych, które zwiemy Bieściady, a oni je zwali Karpatus—a Lysej góry, gdzie jest kościół ś. krzyża, i innych mniejszych kilka; zkaż znać, że oni tych krajów nie byli do końca dobrze świadomi; jakoż i na wielu innych rzeczach bardzo się potykali, jako Pliniusz gdy między Niemce policza Scyty, a Pomponius Mela gdy powiada, że Wisła wpada w Ister albo Dunaj, że nie wspomnię wielu innych takich błędów.

Rzeki te też przedniejsze w naszej Sarmacyej kładli starzy, jako naprzód Borystenes, a my dziś Niepr zwiemy. Acz Wapowski Beresinę rzekę, raczejby tak wolał zwać. Waczyna się Niepr z lasów i jeziora w Moskwie rzeczonego Wiasma, i tak idzie na Ruś ku czarnemu morzu, w które wpada blisko Oczakowa. Na tej rzece są progi kamienne, których przebyć trudno kto inny ma oprócz samych Kozaków, co się temu zwyczaili. Są też tam i niektóre wyspy bardzo obrotne, na których Kozacy mieszkają, a między innemi Tomakówka, tego niewiem

jeżeli nie od Tomos, onęgo dawnego miasta tak rzeczona. Dwa też brody albo szlaki przez tę rzekę są niepospolite, któremi Tatarowie do nas przechodzą, zowią je krzemieniecki i kućmiński. Druga rzeka Bug, którą starzy zwali Hypanis, wszczyzna się za Międzybożem z jeziora jednego i wpada w morze czarne. Trzecia rzeka Tyras, albo jako dziś zowią Niestr, która rzeka wychodzi z gór Bieściadów i wpada w toż morze pod Białogrodem. Z tychże też gór niedaleko wychodzą dwie rzecze od siebie różne, San i Cisa; więc San udał się do Polski a Cisa do Węgier, gdzie w Dunaj wpada. Czwarta rzeka nasza polska Wisła, którą starzy Wandalus zwali, podobno od Wandalus króla, który nad nią mieszkał; a od tejże potem rzeki, takbym rzekł, Wandalitowie naród nasz są nazwani; albowiem to nie nowina bywa, że od rzek ludzie imiona swe biorą, jako Tyrygitae od Tyru albo Niestru rzeki; Tysygetae od Tybisku albo Cisy rzeki; Ostrogoti, albo raczej Istrogoti, od rzeki Istru, to jest Dunaju; także też Visgoty od Wisły, aczkolwiek są inni, co to z inną wywodzą. Począyna się Wisła w Szlązku w państwie cieszyńskim niedaleko Skoczowa, gdzie z skały wysokiej nadół spada, także idąc źródło Polski niemal wszystkie rzeki polskie z sobą zebrawszy wpada w morze bałtyckie ocean wielki częścią u Gdańska, częścią u wsi, rzeczonej Tefft, a częścią u Elblągu. Piąta rzeka Warta; ta się u Kromiołowa wseczęła; dziewięć mil od Krakowa, i wpada w Odrę. Szósta rzeka Odra, którą też Viadrus i Guttalus podobno od Gittonów albo Gottonów zowią; wszczyzna się tamże niedaleko, gdzie i Wisła, w Szlązku u miasteczka rzeczonego Odry, a wpada w morze ocean wielki u Szczecina. Siódmy Niemen, który też zowią starzy Chronon, wziął się z błót niedaleko miasteczka Kopiołowa w Litwie i wpada w morze. Jest i innych

rzek bardzo wiele w królestwie tem, które także są spustne, jako Narew, Bug. Narew wpada w Wisłę u Nowodwora; a Bug w Narew u miasteczka Szeroca w powiecie zakrocimskim. Nuż Ossa, Drwenca w Prusiech i wiele innych. Także jest też jezior znacznych wiele, a między innemi Hab w Prusiech, a Gopło na Kujawach, jeziora bardzo wielkie. Insze wszystkie, krótkości folgując, opuszczam, zwłaszcza że też Długosz te rzeczy do syé szeroce opisał, jako: rzeki, jeziora, góry i miasta.

Tenże (abym i tego nieopuścił), opisał nasze polskie obyczaje (a właśnie) pisząc tak o nas, że Polacy są z przyrodzenia chciwi sławy dobrej i dla niej nizacz sobie zdrowie i żywot swój ważą; ktemu panom swoim są wierni, są czerstwi, śmieli, sposobni do wszystkiego i wytrwania nędzy, głodu, zimna (zwłaszcza kiedy tego trzeba), zasię ludzcy, gościa radzi widzą, hojni, rozrzutni, okazali, jeden nad drugiego się sadzący, sług radzi wiele używający, tylko że nie budowni. A te wady mają, jako on pisze, że są drapieżni, wadzą się radzi i upijają, zwłaszcza chłopci na wsiach; więc się nowych rzeczy i strojów radzi chwytają, wierzą prędko każdemu, a obietnice swej nie zawżdy chowają; na podanie są też ciężcy, a do rolej i myślistwa największą chuć mają. Ale o tem dosyć.

Królestwo polskie ma te prowincye w sobie, jako: Małą i Wielką Polskę (Małą dla tego kładę pierwej, że tam jest korona); nuż wielkie księstwo litewskie, które się dobrowolnie do korony z Jagiellem wcieliło i unią wieczną za Zygmunta Augusta związało, zachowawszy sobie prawa swe i jurisdycję wcale; ma Ruś, Prusy, Mazowsze, Żmudź, która do Litwy należy, a Inflanty napoły, Podlasze, Wołyń, Kijów. Pomorze i Śląsko od niego odpadło. Ma też te książęta ołdowne: Książę pruskie, książę kurlandskie, książęta pomorskie, które jesz-

cze względem Lenburgu i Bytomia ołd królom polskim czynią, wojewoda także wołoski czyniał. Prowincya zaś każda ma swe województwa, a te wszystkie mają swe chorągwie z różnemi herby, które ja tu swym porządkiem będę kładł. A naprzód orła, królestwa polskiego herb, który ma być biały w polu czerwonym, z skrzydły rozszerzonymi, w koronie złotej. Województwa zaś mają swe powiaty, które ja folgując krótkości opuszczam; tylko co same województwa a ziemie niektóre przy nich, które mają osobne swe chorągwie, położę. Naprzód tedy Mała Polska ma te województwa w sobie: krakowskie, sędomierskie i lubelskie.

Krakowskie województwo na chorągwi używa orła białego w złotej koronie, w czerwonym polu, a przez skrzydła ma złotą linię. W temże województwie jest ziemia sądecka, która też ma osobną swą chorągiew, na której na prawej stronie są trzy stryfy czerwone a trzy żółte, a na drugiej stronie dziewięć gwiazd w czerwonym polu. W temże województwie zatorska i oświęcimska ziemia, które też niekiedy księstwa były i do Szląska należały. Zatorska używa orła białego w błękitnym polu, a na piersiach Z., oświęcimska orła czarnego, a na piersiach O. Tamże jest księstwo siewierskie, ale to jest pod kościołem krakowskim i zgoła sobie wolne.

Województwo sędomierskie używa na chorągwi tarczej, na której od połowicy trzy pola czerwone a trzy białe, druga połowica ma pole błękitne ze trzema rzędami gwiazd.

Województwo lubelskie nosi za herb jelenia białego z rogami wielkimi w polu czerwonym, a na szyi ma koronę złotą. Kazimierz oderwał naprzód tę ziemię od sędomierskiego województwa przez wielkość i szerokość jego.

W Wielkiej Polsce zaś są te województwa: poznańskie, kaliskie, sieradzkie, łęczyckie, brzeskie, inowrocławskie (inowrocławskie), płockie, ziemia dobrzyńska i rawskie.

Województwo poznańskie nosi na chorągwi orła białego bez korony w czerwonym polu.

Województwo kaliskie nosi zubrzą głowę, mając koronę złotą między rogami, przez nozdrze kółko, pole wszystko jako szachownica białe i czerwone.

Województwo sieradzkie nosi pół lwa czerwonego a pół orła czarnego w koronie złotej. Ziemia wieluńska, która do tego województwa należy, nosi baranka z chorągiewką a z kielichem w czerwonym polu.

Województwo łęczyckie nosi pół lwa czerwonego na białem polu, a na czerwonym pół orła białego z koroną złotą.

Województwo brzeskie używa pół orła białego a pół lwa czarnego w koronie, grzbiety do siebie obróconemi, na złotem polu.

Województwo inowrocławskie także; albowiem oboje te województwa kujawską ziemią zwano, którą potem na te dwie województwa rozdzielono.

Województwo płockie ma orła czarnego na chorągwi w polu czerwonym, który na piersiach nosi P. Ziemia dobrzyńska, o którą naszy z Krzyżaki długo się kłopotali, nosi na chorągwi głowę człowieczą z siwą brodą a ze dwiema rogami w czerwonym polu, więc ona głowa ma dwie koronie, jedną na wierzchu, drugą od spodu.

Na ostatku jest województwo rawskie, a to nosi orła czarnego na chorągwi w polu czerwonym, który na piersiach ma literę R. i ta się tylko nie zgadza z województwem płockiem.

Wielkie księstwo litewskie używa na chorągwi po jednej stronie pogoni, to jest męża we zbroi a z mieczem gołym na koniu, ze waszego skoku bieżącego, po drugiej stronie trzech słupów białych w polu czerwonym. Ma to księstwo te województwa w sobie: wileńskie, tro-

skie, smoleńskie, płockie, nowogrodzkie, brzeskie, witebskie, mściwskie, mińskie.

Województwo wileńskie używa pogoniej z jednej strony na chorągwi, a z drugiej strony słupów, jest chorągiew czerwona, o dwu końcach bardzo wielka. Są też w tem województwie cztery powiaty dosyć nie małe, jako: osmański (oszmiański), wilkomirski, bractawski i lidzki, z których każdy ma chorągiew swą z osobna, lecz o jednym końcu tylko.

Województwo trockie ma na chorągwi swej także pogonię w czerwonym polu, a chorągiew jest o dwu końcu. Ma te powiaty: grodziński, koniński, upitski, które wszystkie z osobna swe chorągwie mają, a wszystko modre o jednym końcu.

Województwo smoleńskie używa chorągwie czerwonej, na której jest laska złota w polu szarem. Wszakże województwa tego część wielką i sam Smoleńsk podziś dzień jeszcze Moskiewski trzyma, który za Zygmunta I. przez zdradę Głińskiego był wzięt. Do niego należy powiat orszański.

Województwo płockie używa pogonie (chorągwi?) cieliastej, na której jest pogonia w białym polu.

Województwo nowogrodzkie ma na chorągwi po jednej stronie anioła czarnego w polu czerwonym, a po drugiej pogonię. Ma te powiaty: słomiński (słonimski), wilkowski, oba chorągwie swe mają.

Województwo brzeskie używa także pogoniej, tylko że ubiór jest błękitny na koniu i na rycerzu, w polu czerwonym. Jeden tylko ma powiat, piński, a wszakże nie mały, ma też chorągiew swą.

Województwo witebskie nosi na chorągwi męża we zbroi, na koniu białym, rząd złoty, w polu czerwonym; sama chorągiew jest zielonej maści, o dwóch końcach.

Województwo macedańskie ma chorągiew żółtą, a na niej pogonia w czerwonym polu.

Województwo mińskie pogonię także nosi w białym polu, chorągiew sama jest cielistą, o dwu końcach. Powiaty ma dwa: mozerski i kęczycki, które także mają chorągiew swą o jednym końcu.

Ruś ma te swoje województwa: ruskie, bełskie, podolskie, bractawskie.

Ruskie nosi za herb lwa żółtego w koronie złotej, na błękitnym polu. Do niego należy ziemia lwowska, która takiegoż właśnie herbu na chorągwi swej używa, i ziemia halicka, która nosi na chorągwi kawkę czarną w koronie złotej, na białym polu; także ziemia chełmska, która nosi białego niedźwiedzia między trzema drzewami zielonymi na polu zielonym; i ziemia przemyska, która nosi na chorągwi swej orla o dwu głowach w koronie, na błękitnym polu.

Województwo bełskie ma gryfa białego w koronie złotej, w polu czerwonym.

Województwo podolskie nosi na chorągwi słońce z promieniami, w białym polu.

Województwo bractawskie krzyż biały, w czerwonym polu.

Pruska ziemia nosi za herb białego orla, w czerwonym polu o jednej głowie, a na szyi ma koronę, z prawego skrzydła wyszła ręka człowiecza, a w niej jest miecz goły. Mistrzów pruskich chorągiew stara była z żółtym krzyżem, a we środku tarcza z orłem czarnym, na białym polu. Dziś książę pruski ma chorągiew białą, na której jest orzeł czarny, którą bierze, gdy ołd czyni, od królów polskich, panów swych. Są w Prusiech te trzy województwa: chełmińskie, malborskie i pomorskie.

A pomorskie używa jeszcze gryfa czarnego na białym polu ztąd, iż Swatopeł trzymał długo pomorską ziemię, którego to herb był.

Mazowieckie księstwo nosi na chorągwi orła białego z rozszerzonymi skrzydłami, w czerwonym polu. Ma te powiaty: warszawski, czerski, wyszogrodzki, zakroczimski, ciechanowski, czerwieński, pułtowski, rożański, warecki, błotniński, tarczyski, grodziecki, prasnyński, łomżyński, liwski, węgrowski, wiskieński, nurski, kamieniecki. W tych wszystkich acz najdzie szlachty tak wiele, jako w województwie drugim całym, wszakże nie mają chorągwi swoich osobnych, oprócz powiatu liwskiego, który nosi pół niedźwiedzia czarnego, a pół czerwonego, o jednej koronie.

Ziemia żmudzka do Litwy należy, która jest też ziemia dosyć przez się niemąca i jest tak w zboże obfita, że chociaż tam ładajako zaorze i zasieje, tedy się przedsię urodzi, pługa tam żelaznego nie ujrzy, tylko drewniany, także bron nie mają, tylko co różgami zawłoką, a przedsię się urodzi, a u nas by nic nie było. Używają na chorągwi czarnego niedźwiedzia w białej obrozie, na czerwonym polu, na drugiej stronie pogoniej.

Ziemia inflancka, ta nie dawno do nas przyszła, przetoż jeszcze słusznej sprawy nie ma, jednak te powiaty przedtem miała w sobie: Letlandję, arcybiskupstwo ryskie, biskupstwo habsaleńskie i ozelenie, ziemię kurlandzką, Semigalię, Estlandję albo Estonię, Virlandję, Harię, Sierwelandję.

Podlasze używa na chorągwi orła białego, w polu czerwonym, a z drugiej strony używa jeszcze pogoni, że niekiedy do Litwy przysługiwało. Jest w tem województwie powiat bielski i drohicki, obadwa osobną chorągiew mają.

Wołyń używa za herb na chorągwi swej krzyża białego, w czerwonym polu. Ma trzy powiaty: łucki, wło-

dzimierski i krzemieniecki, które swe chorągwie własne mają.

Kijowianie używają za herb niedźwiedzia w białeni polu, a na drugiej stronie anioła białego w czerwonym polu.

Te też miasta w Sarmacyej naszej geografowie starzy kładli: Karodunum, Kalissium, Sedybabe, Lutydanum, Budorigum, Leucaristum, Scurgum, Limosaleum, Ascanialim, Rugium, Verunum, Vericium i Arbainum, których teraz ani szczętu, ani samego imienia niemasz, oprócz Kalisium albo Kalisza. Dziś te miasta w Polsce są najznaczniesze, jako: Kraków w Małej Polsce, a Poznań w Wielkiej; w wielkiem księstwie litewskiem Wilno; w Rusi Lwów; w Prusiech, co pod królem, Gdańsk, Toruń i Ełk, a w księstwie pruskim Królewiec; w Mazowszu Warszawa; w Inflanciech Ryga. Jest inszych poczęści ale niebardzo budownych, a to przeto, iż naród nasz, zwłaszcza szlachecki, nie zwykł w mieściech, tylko na wsiach mieszkać, ani się też w nich czasu potrzeby zawierać i nieprzyjacielowi bronić, tylko co polem a wstępny bojem bitwę dawać, który zwyczaj i Wandalitowie, przodkowie naszy, mieli i przetoż w Afryce wszystkie miejsca obronne znieśli byli, oprócz samego głównego miasta Kartago. Acz się na tem bardzo oszukali, bo ich tak Belisaryus łatwiej pokonał. Przetożby i nam niewadziło, abychmy przedsię dla wielu przygód miasta miasty mieli i w nich się kochali. A ztądżeć nas niektórzy Polakami nazwane bydz rozumieją, to jest, że to przodkowie nasi polem się bijali. Acz drudzy ztąd, że to Polska zasiadła w równych polach. Więc drudzy od polowania, że się tu u nas pospolicie ludzie szlacheccy myśliwstwem bawią. A drudzy od Lacha, przodka naszego, który to królestwo założył, Polachią pierwiej a potem Polską, łagodniejszem przezwiskiem, mianowali,

i przetoż nas Ruś Lachami, i Węgrowie i Turcy mało nietakże zowią.

Lecz niż przyjdę do Lecha I., przodka naszego, przyjdzie mi tu pierwszej jeszcze starożytność narodu naszego wywieść i pokazać; co, jako będę mógł, nakrócej odprawię.

O początku narodu polskiego.

Naród nasz polski, iż się wszyscy kronikarze na to zgadzają, że poszedł z słowiańskiego narodu, nie będę się około tego długo bawił; o tym tylko narodzie słowiańskim będzie mi się trzeba dłużej zabawić. Co zaprawdę z trudnością mi nie małą przyjdzie, gdyż, jako wiemy, przodkowie naszy, skądbychmy wiadomość pewną tych rzeczy mieć mogli, pisać nie umieli a raczej się w kłopotnym Marsie a niż w spokojnych Muzach kochali, i przetoż też wiele ich spraw zacnych podziśdzień w ciemnej nocy leżą. Postronni tylko o nich trochę pisali, ale i tego poginęło wiele przez ogień nieprzyjacielski. Przetoż drugich rzeczy więcej z domysłu, a niż z pewnej wiadomości dochodzić musimy, zwłaszcza podobieństwa się jakimikolwiek miejscu albo ludzi dzisiejszych znacząc. Lecz i to trudna na nas; abowiem taka jest wielka odmiana w ludziach na świecie, iż krom Tatarów a Indów żaden niemoże sobie przywłaszczyć krainy z dawności własnej, w którejby z przodków swych starodawnych nieodmienny był; gdyż wiele ludzi, którzy byli w północnych krainach, dziś są w południch, którzy byli na wschód słońca, dziś są na zachód. Tak się świat zawsze mieszał i ludzie ustawicznie z jednych miejsc na drugie się miejsca przenaszali, szukając żyzniejszych krajów. Więc je też przesadzali i rozsyłali po świecie starzy monarchowie; jako czynił Artakserkses, którego pisano á. zowie Senacheryb, rozsyłał żydy na wszystkie części świata, aby nigdzie pod nim w je-

dności nie byli dla spólnego buntowania. To im i Rzymianie uczynili, przetoż ich dziś po świecie wszędzie dosyć. Też i Aleksander Wielki tak czynił, i dziś Turek tak czyni. A tak tą mieszaniną zapakowan jest wszystek świat ludem różnym. Ale zkądchmy wyszli, wrócim się, a coby za zdanie nasze było około tego zacnego narodu naszego słowiańskiego, historyków dawnych dołożywszy się w tej mierze powiemy.

O Słowianach.

Kronikarze naszy starzy początek narodu naszego słowiańskiego wywodzą naprzód od Jafeta, syna Noego, który przez Jawana a potem przez Helisę z Grecji poposłu rozmnożył Słowiany nad morzem Jonium i Aegaeum; a stamtąd je piszą przejść do Serwii, Dalmacyi, Mezyi (Missii w oryg.), Bułgaryi, Bosny, Krocacyi, Panonii, Sławonii i do wielu innych. A drudzy długą genealogię prowadzą, przychodząc aż do Alana wtórego, który z Azji naprzód do Europy tu przeszedł; tenże miał czterech synów, między którymi był najstarszy Vandalus, od którego rzeka Wisła tem imieniem jest nazwana i Wandalitowie poszli. Tenże zasię miał synów dosyć tak, iż polskie, ruskie, kaszubskie, czeskie, morawskie, słowiańskie, dalmackie, bosnieńskie, węgierskie, karwackie, bułgarskie krainy posiadali. Tak jako jeden barzo stary kronikarz Anonimos o tem pisze.

Lecz drudzy od Assarmota, syna Jektanowego, wnuka Heberowego, prawnuka Sale, praszczura Arfaratowego, który syn był Semów, nas mieć chcą. A to nie z żadnej innej przyczyny, jedno że Sarmacyę od tego Assarmota tem imieniem nazwaną być rozumieją. Wszakże zatem już by był Sem, a nie Jafet, pierwszym patryarchą naszym; co, iż jest przeciw wielu pismom, żadną miarą to w mię

niechce. Tegobym raczej jeszcze pozwolił, żeby od Assarmota Sarmacya była nazwana, ale żeby od Assarmota naród nasz miał iść, żadnym sposobem. A tuby się wypełniło ono, co Noe synom swym przepowiedział: że też niekiedy Jafet, (od którego my według zdania historyków dawnych idziemy) miałby mieszkać w przybytkach Semowych; gdyż ten Assarmot jest z rodu Semowego. Ale i ten tu, ani ojciec jego Jektan, jak żyw nie był, chociaż i Ister rzekę od tego Jektana nazwaną byź niektórzy powiadają. Bo wiemy to dobrze, że Sem na wschód słońca ku rzece Eufrates się obrócił i potomstwo jego w Azyej wielkiej panowało, a do małej Azyej i Europy Jawan się udał, i tu synowie jego wszędzie osiedli i to po wielkiej części w Azyej i w Europie panowali, jako o tem pisma wszystkie świadczą.

Nic tedy pewniejszego, jedno że my od Jafeta idziemy. Lecz jeźli od Jawana, syna jego, równo z Greki, jako naszy starzy kronikarze rozumieją, tego twierdzić nie chcę. Lecz to wiem, że też nie od Askenessa, syna Gomerowego, równo z Niemcy, jako niektórzy chcą; chociaż Tuisko, król niemiecki, jako Berosus pisze, u nas panował począwszy od Renu aż do Tanais, abo Donu rzeki, któremu przydani byli wszyscy synowie Istru i Meze, to jest Moskwi; i tegoż Tuiskona, piszą, potomek był Vandalus, od którego niektórzy chcą mieć nazwaną Wisłę i nasze Wandality. Ale to na oko dziś każdy widzieć może, że tym dwiema narodom niemasz nic spólnego, to tylko, że w samsiedztwie z sobą zawždy mieszkali, a to, że natenczas, jako Borosus mieć chce, pod jednym królem byli. Wszakże my różnym sentencyom ludzkim dawszy pokój to, co też będziemy rozumieli w tej mierze, niżej pokażemy, gotowi od każdego za wdzięczne przyjąć, kto nas czego lepszego nauczy.

Naprzód tedy nie sprzecząmy się z nikim o to, żeby naród nasz słowieński (z którego my Polacy niewątpliwie idziemy) z przodków zaraz swych tem imieniem miał być nazwany; lecz dopiero wtenczas, kiedy na państwo rzymskie ci tu ludzie naszy nacierać poczęli, którzy konfederowawszy się na nie wszyscy, jednostajnie się Sławiany od sławy nazwali; jakoż i dziś wszystkie narody nasze to imie rade słyszą. Co być musiało jeszcze przed Julianem cesarzem dobrze pierwiej, u którego w wojsku już służył ś. Marcin, Słowak, także przed Hieronimem, Cyrilem i Metodiuszem, którzy wszyscy Słowacy byli; a nie dopiero za czasów Arkadyusza i Honoryusza cesarzów, jako to niektórzy mieć chcą. Acz jeszcze w kronikach szwedzkich i duńskich to znajdujemy, że Eryk, będąc hetmanem króla duńskiego (który był potem królem szwedzkim) walczył z Słowaki i Strunika, wodza ich, poraziwszy na morzu zabił, a ten Eryk był czasu narodzenia pana Chrystusowego, jako Joan. Magnus Gotus mieć chce; co jeśliby tak było, tedyby byli jeszcze dawniej. A ci przeprawiwszy się przez Dunaj Mezę, Panonię, Trację, Macedonię, Istrię częstokroć wojowali, a potem Illiryk wszystek osiedli. A za nimi ruszyli się Bulgarowie, tegoż też narodu i języka ludzie, od Wołgi rzeki, nad którą mieszkali, tak nazwani, i naprzód do Dacyej, gdzie dziś Wołosza i Multani mieszkają, przyszli z wodzem swym Derbalem, i ztamtąd wygnawszy Daki krainę tę opanowali, potem i Mezę i Trację osiedli i Zenona cesarza konstantynopolitańskiego poraziwszy miasto Konstantynopole najeżdżali. I dla tegoż Anastazyus cesarz uczynił był długi mur od Silibryej, który nad samem morzem helespontskim leży, aż do czarnego morza, chcąc mieć pokój przed nimi w Konstantynopolu. Wszakże oni mury rozwalwszy znowu z Tracyej konstantynopolskie wło-

ści najjeżdżali i posiadali, zwłaszcza z księżciem swym Chrunem, aż do Leona trzeciego cesarza, który był nazwan Ikonomachus, to jest obrazów burzyciel; którego też zasię, mieszkając z nim dobrze, ratowali, gdy go Saraceni w Konstantynopolu dobywali, i Saraceny porazili, zwłaszcza że ich powietrze i głód już był strapił, gdzie i saraceńskie wszystkie okręty i galery na morzu popalili. Potem Nicefora, cesarza konstantynopolskiego, porazili i samego zabili; a potem Michała Kuroplata u Adrynopola, że ledwie z bitwy uciekł, zaczęł z desperacyją do klasztoru wstąpił, a Asbalda, hetmana jego, pojмали i żywo spalili. Zasię gdy Hiszpanię Saraceni wojowali i już jej byli część osiedli i Gargarum górę w Apuliej trzymali, zebrali się tamże z chrześciany Bulgarowie, zwłaszcza przyjąwszy już chrzest święty i wiarę katolicką za Mikołaja papieża (acz się potem w grecką wiarę prędko odmienili); także przyciągnąwszy wodą do Apuliej Saracenów 30 tysięcy porazili, a potem w ankońskim i neapolitańskim porcie, zwiodłszy z nimi bitwę, okręty im i galary przyprawnym ogniem popalili. Lecz dzisiaj niebożęta już się w sprośny błąd machometski obrócili; czego się panie boże! pożał, a nad nie Turcy lepszych mężów nie mają i z nich wiele janczarów bywa. Przetoż i na dworze cesarza tureckiego wiele tego języka słowieńskiego usłyszysz zwłaszcza między janczary. Także jako Mezję wielką opanowawszy Bulgarowie przezwali ją Bułgaryą od swego imienia, tedy też i Mezya mniejsza nazwana jest Serbia od Serbów albo Sorabów, też ludzi naszych; a gdzie była Liburnia, dziś Bosna; gdzie był Illiryk i Dalmacya, dziś Sławonia. I tak począwszy od morza trackiego aż do morza adryatyckiego tamte krainy wszystkie ludem swym słowieńskim napełnili tak, iż nie-

było tam nie jedno słowiański język wszędzie. Pannonia też po wielkiej części osiadła była słowiańskim narodem.

Ztąd tedy każdy na oko widzieć może, że ci ludzie nie poznawali, zwłaszcza którzy tak wiele prowincyj osiedli i ludźmi swymi Europy i Azyej część wielką napelnili. Jakoż tegoż narodu jesteśmy dziś Polacy, Czechowie, Ślązacy, Pomorzanie, Kaszubowie, Ruś, Moskwa, Pieciorcy, Cyrkasowie, Bulgarowie, Bosnowie, Serbowie, Dalmatowie, Illiryczycy, Karwaci, Racy, Styrowie, Istrowie i inni, aczkolwiek już ich dosyć obróciło się w inny naród, jako Bulgarów, Bosnów, Raców, Karwatów w turecki; Piecorców, Cyrkasów w tatarski; Pomorczyków, Ślązaków w niemiecki; zasię Styków, Istrów, Dalmatów we włoski. Wszakże jeszcze ci wszyscy języka swego przyrodzonego po wielkiej części używają, zwłaszcza po wsiach.

Z tegoż też narodu poszedł Hieronim, święty doktor, który biblię na słowiański język przełożył a od Damasa papieża to otrzymał, żeby słowiańskim językiem msza bywała, i nie jest ten żaden między Słowaki, coby inaczej rozumiał; jakożci był rodem Strydończyk, żył za czasu Gracyana i Teodozjusza cesarzów.

Tenże pismo słowiańskie wynalazł, które dziś zowie my ruskiem. Acz też drudzy powiadają, że Cyryllus,—którego Cyrylla powiadają bydlę jeszcze księgi w bibliotece w Erfordyey przeciw Julianowi apóstacie temże pismem pisane. Acz chcąc mieć też to drudzy, żeby dopiero cesarz grecki Michał Kuroplates za jeden upominek pismo to Bulgarom posłał, coby dobrze poszedł po Hieronimie ś. i Cyrylle bydlę musiało. 1)

Acz tedy ten naród słowiański jest dawny i starożytny, jednakże nie skoro z początku swego jest tak nazwany, jako się to pokazało, przeto musimy dalej szukać

1) Tu następuje w krakowskiem wydaniu z r. 1597 alfabet ruski, kiraliką od Bielskiego zwany.

przodku jego; lecz niewiem, gdzieby indziej jedno u Henetów, od kórych że oni wyszli, musimy temu wierzyć, gdyż wszystkie prawie pisma o tem nam świadczą. Bo jeślibychmy się do Rusi udać chcieli, tedy i ci nie mogą nic dawnego o sobie powiedzieć i owszem z nami do tychże Henetów przypaść muszą, jako się to wnet pokaże.

O Henetach.

Heneci albo Henedy (bo to wszystko jedno) był to naród sarmacki, jako Ptolomeus geograf dawny pisze, przyznawając im to, że między innemi sarmackimi narody onych jest najwięcej. A ci naprzód przyszli do Sarmacyej z Azyej mniejszej, gdzie mieszkali nad czarnem morzem wspólnie z Paflagony, którzy też jednego języka z nimi byli według Apolloniusza i Strabona, i od nich wyszli według Solona. I takżebym rozumiał Moschiny, którzy w przyległości z nimi mieszkali, począwszy od Kapadocyj aż nad czarnem morzem wszędzie. A te Moschiny Berosus Chaldejczyk, historyk dawny, kładzie wynijść od Mosocha, syna Jafetowego, powiadając tak, że od Mosocha Moschinowie w Azyej i w Europie fundowani są roku po potopie 131. Lecz Henety z Paflagony Józefus od Ryfata, syna Gomerowego a brata Ascenesowego, mieć chce, od którego też i góry ryfejskie w Sarmacyej tem imieniem są nazwane. Ale jakożkolwiek, tedy sama jedność mowy nas i Moskwę jawnie wydaje, żeśmy z jednego narodu z sobą poszli i przetoż spólnego musimy być ojca dzieci; a podobno Mosocha możemy się nie przed wszyscy.

Wspomina Xenofon, historyk dawny, tych Moskinów, które nad morzem euxyńskim kładzie tamże, gdzie Henety i Paflagony, lecz za okrutne i sprośne ludzkie je poczyta; ale niedziw, bo tacy więc ludzie górni pospolicie bywają, a oni też w górach kaukazyjskich po wielkiej

części mieszkali, którą okrutność ich i po dzisiejszej Moskwie znać jeszcze. Nie darmo tedy narzeka na nie prorok, gdy mówi: Niestetyż mnie, że jestem wygnany między Mosech a Cedar, to jest Moski i Arabcy. Jakożci Kapadocya nie była nazbyt odległa od żydostwa, gdzie oni mieszkali. Lecz Henety i Paflagoni już byli ludzyczyszy, zwłaszcza że z Greki wespół obcowali i z nimi bliżej w samsiedztwie mieszkali.

Tychże Henetów czyni wzmiankę Homerus, poeta grecki, w te słowa: Nad Paflagony był przełożony Pilemeneus, który poszedł z Henetów, gdzie koni czystych dosyć, a tego oni wodza swego straciwszy na wojnie trojańskiej, szli po zburzeniu Troje z Antenorem do Włoch i w Illiryku osiedli. A od tychże ludzi Wenecya, miasto zacne na morzu adryatyckiem, jest za czasu Atyli zbudowane i tem imieniem nazwane, na co się historykowie wszyscy tak dawni jako i terażniejsi zgadzają. Jakoż i tamte wszystkie kraje nad morzem adryatyckiem Wenecyą, jako pisze Polibius, za jego czasu zwano, i morze adryatyckie morzem weneckiem, jako Cato.

To już masz, jako ci Henetowie tam w Illiryku osiedli. A drudzy zaś jako do Sarmacyej zaszli, pisze o tem Strabo, który tak powie: że dwakroć Henetowie z miejsc się swych ruszali i powstajali, raz (jakom już powiedział) z Antenorem do Włoch, a drugi raz do Europy przewieźli się przez morze czarne, i dokłada tego, że im Cimnery powodem do tego byli. A ci ludzie nie mieszkali od nich jedno przez morze nad jeziorem meockiem przeciw Tauryce w ciasnem bardzo miejscu, i przetoż je zwano *Cimmerius Bosphorus*. A ztamtąd Cymbrowie naprzód wyszli, dziś Cerkasowie i Pieciorce tam mieszkają i mężni bardzo to ludzie są, a naszym językiem mówią.

Naszy też kronikarze tego jeszcze dokładają, żeby ci nasze ludzie z Alanem wtórym, wodzem swym, tu przyszli, zwłaszcza Długosz. A od tegoż Alana, rozumiem, są nazwani Alany, i od tych Alanów a Gotów Catalonia nazwana w Hiszpaniej. Tegoż poświadcza i Diodorus Siculus, tak pisząc: że paflagońskie narody szerokie pola na północy opanowali i Sarmatami się nazywali. Toż rozumiał D. Tilemanus Stella, wywodząc genealogię p. Chrystusową, a pisząc o początku narodów, gdy tak mówi: I wyszli od czarnego morza Henetowie i ciągnąc dalej napelnili wielką część krain północnych w Europie; i jeszcze trzymają tamte krainy, jako Ruś ect. Tenże na innym miejscu Henetami te wszystkie ludzie zowie, co naszym dziś językiem polskim mówią. Przywiódłbym i innych wiele, coby tej sentencyej mojej podpisali, ale rozumiem, że już nam na tem dosyć.

A gdy się owi drudzy Henetowie w Illiryku rozrządzili; tedy Istrię, Dalmacyę, Mezyę, Dacyę narodem swym napelnili, i jedni się Illiryjczykami, drudzy Istrami, Dalmatami od onych krajów, gdzie mieszkali, zwali, nawet aż do Macedoniej i Albaniej przyszli. Potem, gdy z Macedony walczyli, był im dan Filip, ojciec Aleksandrów, dziecięciem w zakładzie, gdzie języka ich nawykł a potem ich szanował i miał w wielkiej wadze, jakoż i potem syn jego, Aleksander wielki, list im był nadał taki, który Czechowie mają pisany w swej kronice w te słowa:

My Aleksander, boga najwyższego Jowisza syn w niebie, a Filipa króla macedońskiego na ziemi, pan świata od wschodu do zachodu słońca, od południa do północy, potłoczyciel mejskich, perskich królestw, greckich, syryjskich, babilońskich ect. Wam oświeconemu pokoleniu heneckiemu (albo słowieńskiemu) miłość, pokój

i pozdrowienie od nas i od naszych namiestników, będących po nas w sprawowaniu i rządzeniu świata. Przeto, żeście nam zawsze przyklonni byli w wierze, prawdomowni, we zbroi stateczni, bojowni, a nigdy niustawający: dawamy wam na wieczność wszystkie krainy od północnego morza wielkiego oceanu lodowatego, aż do morza włoskiego skalnego południego. Aby w tych krainach żaden nieśmiały się sądzić, ani osiadać, jedno wasze pokolenie. A jeźliby kto taki był nalezion z obcych, niechaj będzie wasz poddany albo sługa i z potomkimi swymi na wieki. Dan w Aleksandryej, mieście naszego założenia, nad sławną rzeką Nilem. Lata panowania naszego 12 z pozwoleniem bogów wielkich Jowisza i Marsa, i bogini Minerwy.

A gdy z Rzymiany w Illiryku długo walczyli (jako o tem greccy i łacińscy historykowie pisali, zwłaszcza Appianus) przemogli je naostatek Rzymianie i Genczego, króla ich, pojмали i w tryumfie do Rzymu wiedli. Zaczem te tam krainy wszystkie osiedli, o które długo z nimi czynili, i trzymali to tam Rzymianie aż do tego czasu, jako tam Słowianie nasze najeżdzać poczęli i zasię im te kraje odebrali, jakom pierwaj pisał. Zaczem mowę łacińską, która się już tam była zamogła (jako to pospolicie bywa) wykorzenili a onę starożytną henecką przywrócili, co tem łatwiej uczynić mogli, jeźliże jej tam cokolwiek zastali; bo gdzieby inaczej było, (jako to Kromer chce mieć) tedyby niepodobna rzecz była, aby naszymy Słowianem tamte kraje tak prędko na swą mowę przekonać mogli. Mieszkalić też we Włoszech Longobardy długo, Goty w Hiszpaniej, Wandali w Afryce, a wždy przed się tamtych ludzi na swą mowę nie okrzycili, i owszem język swój tam u nich stracili, który pospolicie zatrzymują więc najwięcej białogłowy, od których dzieci ję-

SPIS TREŚCI

Kronika Polska Marcina Bielskiego	5
O początku narodu polskiego	17
O Słowianach	18
O Henetach	23
O Wandalitach	30
O Gotach albo Getach	34
O przyjsciu Lecha do Polski	37
Lech, najpierwszy Monarcha Polski	41
Lech Wtóry Monarcha Polski	43
Wizymir, Monarcha Polski	45
Dwanaście Wojewód	47
Krakus, albo Krok, Monarcha Polski	48
Lech Trzeci, Monarcha Polski	50
Wanda, córka Krakusowa	51
Dwanaście Wojewód na wtóre	52
Lech IV, albo Leszek, Monarcha Polski	53
Lech V, albo Leszek, Monarcha Polski	54
Lech VI, albo Leszek, Monarcha Polski	55
Lech VII, albo Leszek, Monarcha Polski	56
Popiel Pierwszy, Monarcha Polski	59
Popiel Wtóry, Monarcha Polski	60
Piast, Monarcha Polski	61
Semowit, Monarcha Polski	63
Leszek VIII, Monarcha Polski	65
Ziemomysł, Monarcha Polski	66
Mieczysław albo Mieszko Monarcha	
Pierwszy Chrześcijański Polski	72
O Ruskim narodzie	74
Bolesław Chrobry, pierwszy król koronowany Polski	78
O Prusiech	90
Mieczysław II, król Polski	95
Interregnum (bezkrólewie)	99
Kazimierz I Mnich, król Polski	106
Bolesław II, król Polski, rzezony Śmiały	112
O Połowcach	131
Władysław I, monarcha polski, Herman rzezony	132
Bolesław Krzywousty, monarcha polski	145
O Jazygach, albo Jaczwingach	180